

Verslag van de lezing: Het Hoogheemraadschap van Rijnland

Door: Jan Leeuwenhoek

15-3-2022

Ab memoreert in eerste instantie aan de ambitie van het bestuur van de afdeling om een nieuwe publicatie te realiseren met inbreng van de leden voor leden. Vervolgens introduceert Ab Janneke Groen. Janneke is archivist-historicus bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Zij zal ons meenemen in wat het Hoogheemraadschap voor genealogen te bieden heeft.

Vlag van Hoogheemraadschap van Rijnland

Janneke geeft de kern aan van het HH: 8 eeuwen droge voeten en schoon water. En dat levert ook veel archieven op! Het HH Rijnland is het oudste waterschap van ons land; officieel vanaf de 13^e eeuw. Aanleiding voor de samenwerking op watergebied was de ontginning in het Hollandse die in de 10^e eeuw begon. Er kon aanvankelijk aan de randen worden gewoond zoals de duinstreek. Doordat ontwaterd werd en slotjes werden gegraven kwam land beschikbaar. Belangrijk in onze regio was dat in de 12^e eeuw de Rijnmond bij Katwijk verzandde. Er moest worden gezocht naar andere mogelijkheden om het water kwijt te raken. Aanvankelijk werd er bij Zwammerdam een afsluiting in de Rijn gemaakt maar daar bleek Utrecht veel last van te hebben. Toen werd besloten – in een samenwerking tussen vijftien ambachten - dat er een afvoer naar het noorden moest komen, naar het Haarlemmermeer, vanwaar het water werd afgevoerd naar het Spaarne en vervolgens naar het IJ. Er werden verschillende wateringen aangelegd zoals de Zijl en de Does.

Dit moest allemaal worden vastgelegd en gereguleerd. Er werden toezichthouders aangesteld die heemraden werden genoemd. In 1255 waren die er al. Een stimulans werd gegeven door graaf Willem II. Die verordonneerde dat er geen werkzaamheden aan een aantal regionale waterstaatswerken – zoals de Spaarndammerdijk en de Spaarndam - mochten plaatsvinden zonder toestemming van de heemraden van Spaarndam. Floris V legde vervolgens het waterbeheer ten zuiden van het IJ vast in een charter (1286). Dat charter kan beschouwd worden als de geboortacte van het Hoogheemraadschap. Heemraden werden Hoogheemraden. En de Baljuw van Rijnland werd tevens Dijkgraaf. In de 16^e eeuw kwam er een college van hoofdingelanden bij.

In de meeste gebieden ontstonden in de 15^e eeuw de eerste molenpolders. Het land lag eerst hoger maar kwam door de ontwatering lager te liggen, waarbij molens de polders droog hielden. De eerste van deze polders werden overigens al rond de Gouwe in de 13^e en 14^e eeuw aangelegd. In de tijd werd het winnen van turf als brandstof steeds belangrijker. Via slagturven – op grote schaal turf onder het grondwaterpeil weghalen - kwam land onder water te staan; de veenplassen. Vervolgens wilde men de veenplassen vaak droogleggen om landbouwgrond te verkrijgen, de zgn. droogmakerijen. Het HH stond wat terughoudend tegenover droogmakerijen omdat er dan minder ruimte beschikbaar was voor wateropslag. Meest werd er toch wel toestemming gegeven. De drooglegging van de Haarlemmermeer was een groot vraagstuk. De waterbergingscapaciteit werd met 80% verminderd. Om dit probleem op te lossen werden er drie grote boezemgemalen aangelegd, nl. bij Spaarndam, Halfweg en Gouda. Daar kwam later Katwijk bij.

In de eerste eeuwen van het HH stond de waterkwantiteit centraal. Veel later kwam daar de waterkwaliteit bij. Via de Wet verontreiniging oppervlaktewateren (WVO) uit 1970 kon een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de waterkwaliteit.

Wanneer we kijken naar archieven die het meest interessant zijn voor genealogen dan noemt Janneke:

1^e. De Morgenboeken. Er werd per morgen belasting geheven op de grond. Hiervan betaalde het HH het onderhoud aan de dijken en de werken. Omdat gronden vaak generaties lang in familiebezit zijn, kan je soms nieuwe voorouders vinden als je naar de opeenvolgende morgenboeken kijkt. Via de website zijn deze morgenboeken te raadplegen.

2^e. Polderrekeningen. Polderbesturen moesten de polderrekeningen ter goedkeuring voorleggen aan Rijnland. Soms staan daar ook persoonsgegevens in. Als je bijv. een watermolenaar bij jouw voorouders hebt, dan kan je diens salaris in deze rekeningen vinden.

3^e. Dossiers van het bestuur en personeel. Hier staan veel namen in van Hoogheemraden en andere functionarissen. Ook hier vind je soms families die veel bestuurders leverden.

4^e. Kaarten en foto's. Er is een enorme verzameling aan kaarten en foto's. Er zijn maar liefst 11.000 kaarten vanaf 1457. Deze staan grotendeels online meldt Janneke, dus een prachtige bron. Het is ook mogelijk om door een gedeelte van de fotocollectie te bladeren.

5^e. Er zijn ook veel gebruiksvoorwerpen zoals landmetersmateriaal. Hans Endhoven herinnert zich dat die vroeger op de zolder van het pand in de Breestraat opgeslagen waren. Nu zijn die aanwezig in het nieuwe hoofdkantoor aan de Archimedesweg, geeft Janneke aan.

Kortom: er is veel interessants te vinden bij het HH Rijnland! Er is ook een geactualiseerde handreiking voor genealogen in voorbereiding die op de website zal worden geplaatst.

In de **vragenronde** komt nog het volgende aan de orde:

* Ab Stikkelorum vraagt zich af of de in voorbereiding zijnde **handreiking voor genealogen** (zie ook pag. 15) van de Rijnlandse bronnen wellicht (in samenvatting) opgenomen kan worden in de publicatie van de NGV-afdeling Rijnland die wordt voorbereid (zie zijn aftrap).

* Zijn er digitaliseringsplannen bij Rijnland? Eerder zijn de polderrekeningen en morgenboeken gedigitaliseerd, maar er zitten nu geen grootschalige digitaliseringsprojecten in de planning geeft Janneke aan. Je kunt wel verzoeken indienen om bronnen te digitaliseren (enkele stukken per maand), het “scannen on demand”.

* Is er een index op de Morgenboeken? Nee. De boeken zijn wel vrij gemakkelijk te doorzoeken. Een morgenboek werd elke vier jaar bijgewerkt en de landmeters die zich daarmee bezig hielden volgden dezelfde route als de eerdere morgenboeken. Zeker als de grond voor een lange tijd in het bezit is geweest van een persoon of familie dan is dat terug te vinden op – ongeveer - dezelfde plek van het morgenboek. Daarnaast is het bij een aantal morgenboeken zo dat, als je ze opvraagt, je er de transcriptie bij krijgt. Piet de Baar geeft aan, dat er destijds veel transcripties zijn gemaakt door Piet van Kessel, bijv. van Zoeterwoude.

* Desgevraagd geeft Janneke aan, dat er ook archieven zijn met aanvragen voor ontgrondingen. Die zijn deels gedigitaliseerd of kunnen gedigitaliseerd worden.

Ab Stikkelorum dankt Janneke Groen hartelijk voor haar presentatie. Het is duidelijk dat het HH Rijnland de genealoog veel te bieden heeft!

Participatie en onderlinge hulp

Na afloop van de lezing van Janneke Groen vraagt Bram Plantinga van het bestuur het woord. Hij geeft aan dat in het bestuur van de afdeling wordt verkend hoe we participatie kunnen vergroten. Bijv. van leden die we niet zien op de avonden dat we een lezing verzorgen. Hij neemt zichzelf als

voorbeeld. Ik ben laat begonnen met genealogie en het duurde een tijd voordat ik me in de vereniging thuis ging voelen; ik ben daarin niet de enige. Het kostte tijd voor dat ik de meer ervaren genealogen onder ons leerde kennen en met hen verhalen en ervaringen ging uitwisselen.

Zou het interessant kunnen zijn om eens een avond of middag te organiseren voor en met beginners om zo de drempel voor hen te verlagen? En zodanig dat het ook interessant is voor de meer ervaren genealogen zoals die hier aanwezig zijn? Bijvoorbeeld met “10-minuten praatjes” of gespreksgroepen maken met een deelnemermix van ervaren en nieuwe onderzoekers. In de discussie hierover komt ook naar voren dat de jonge mensen vaak veel makkelijker gebruik maken van de groeiende elektronische/digitale mogelijkheden, terwijl veel ervaren genealogen

weer meer thuis zijn in het raadplegen van fysieke archieven. Dat biedt mogelijkheden. Jong helpt oud en v.v., noemt Dick Boeke dit.

Na de discussie zegt Bram dat het bestuur zich aanbevolen houdt voor ideeën en t.z.t. met een voorstel komt.

Het Gemeenlandshuis van Rijnland aan de Breestraat te Leiden (Wikipedia)

Genealogische handreiking

Onlangs meldde Janneke Groen dat de genealogische handreiking op de website is geplaatst. Het is te vinden onderaan de pagina “Archieven en collecties” van Rijnland.net. <https://www.rijnland.net/over-rijnland/archieven-en-erfgoed/archieven-en-collecties/>